

REKOMENDĀCIJAS

izglītības un integrācijas jomas profesionāļiem iekļaujošas un diskrimināciju mazinošas vides veidošanai izglītības iestādēs

Sagatavotas projektā “Atbalsts pedagogiem iekļaujošas vides veidošanā izglītības iestādēs”
(RAIC-24-78-lī)

Projektu “Atbalsts pedagogiem iekļaujošas vides veidošanā izglītības iestādēs” (RAIC-24-78-lī) īsteno Izglītības attīstības centrs (IAC) no 2024. gada 1. aprīļa līdz 15. novembrim. Projekts tiek līdzfinansēts Rīgas pilsētas Sabiedrības integrācijas programmas ietvaros.

Iekļaujošas izglītības aktualitāte

Pieaugot migrācijas procesiem, iedzīvotāju sastāvs kļūst aizvien mainīgāks. Tas atsaucas arī uz skolu vidi – izglītības iestādēs etniskā, kultūras, reliģiskā un lingvistiskā dažādība kļūst izteiktāka. Arvien lielākā sabiedrības daudzveidība aktualizē nepieciešamību veidot tādu izglītības vidi, kurā tiek aktīvi praktizētas demokrātiskas sabiedrības vērtības – cieņa, tolerance, līdztiesība un cilvēktiesības – , kas ir pamatnosacījums iecietības kultūras stiprināšanai.

Tomēr dažkārt iekļaujošas un daudzveidību atbalstošas vides izveidi skolās kavē vājas skolēnu zināšanas cilvēktiesību tematikā, nepietiekama prasme atpazīt pārkāpumus un atbalstīt taisnīgu un tiesisku rīcību. To apliecina Starptautiskās pilsoniskās izglītības pētījums *ICCS 2022* – Latvijā vairāk nekā puse (53 %) pamatskolas vecuma jauniešu neizprot, kas ir demokrātijas vērtības. Arī Labklājības ministrijas *Sabiedriskās domas aptauja par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem* (2022) atklāj, ka jauniešiem ir nepietiekama izpratne par cilvēktiesībām un to, kā rīkoties diskriminācijas gadījumos.

Lai veidotu iekļaujošu sabiedrību, kurā tiek respektētas ikviena cilvēka tiesības, būtiska loma ir izglītībai. Izglītības nozīmīgums aktualizēts arī politikas plānošanas dokumentos. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030* kā ilgtspējīgai attīstībai būtisku principu norāda toleranci – cieņu pret dažādām kultūrām, diskriminācijas mazināšanu. Stratēģija paredz skolu pilsoniskās izglītības programmās lielāku uzmanību pievērst sociālo problēmu risināšanai. *Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam* rīcības virziens Integrācija paredz sekmēt izpratni par sabiedrības daudzveidību, mazinot negatīvos stereotipus balstītu attieksmi pret dažādām sabiedrības grupām. Arī *Rīgas pilsētas sabiedrības integrācijas pamatnostādnes 2019.–2024. gadam* kā vienu no rīcības virzieniem paredz iecietības un starpkultūru dialoga veicināšanu, paaugstinot izglītības speciālistu profesionālo kompetenci starpkultūru dialoga veicināšanā un iecietības sekmēšanā. Arī pilnveidotajā mācību saturā ir iekļautas tēmas par demokrātiskas sabiedrības vērtībām, tomēr skolotājiem ne vienmēr ir nodrošināts pietiekams saturisks un metodisks atbalsts starpkultūru un cilvēktiesību izglītībā.

Tāpēc **Izglītības attīstības centrs Rīgas pilsētas Sabiedrības integrācijas programmas ietvaros** no 2024. gada 1. aprīļa līdz 15. novembrim īstenoja projektu “**Atbalsts pedagogiem iekļaujošas vides veidošanā izglītības iestādēs**” (RAIC-24-78-lī), kurā skolotāji apguva un darbā ar skolēniem aprobēja pedagogu profesionālās pilnveides programmu par iekļaujošas vides veidošanu izglītības iestādēs. Projekta īstenošanas gaitā tika apkopota dalībnieku pieredze iekļaujošas vides veidošanā un sagatavotas rekomendācijas izglītības un integrācijas jomu profesionāļiem.

Iekļaujošas izglītības koncepts

2015. gadā Pasaules izglītības forumā pieņemtais izglītības rīcības plāns noteica, ka izglītība ir cilvēka pamattiesības un priekšnoteikums citu tiesību īstenošanai; iekļaušanai ir jābūt izglītības sistēmas pamatā. 2019. gadā UNESCO vienojās, ka **iekļaujoša izglītība ir pārveidojošs process, kas nodrošina pilnīgu līdzdalību un piekļuvi kvalitatīvam mācību iespējām visiem bērniem, jauniešiem un pieaugušajiem, respektējot un novērtējot dažādību un novēršot visa veida diskrimināciju izglītībā.** Iekļaujoša skola ir tāda skola, kurā ikviens ir novērtēts un jūtas piederīgs. Tā ir skola, kurā daudzveidība tiek uzskatīta par bagātinošu. ([Cali commitment to equity and inclusion in education.](#))

Pilnveidotā izglītības satura pieeja raksturo iekļaujošas vides filozofiju skolā un skaidro, ka tā ir vide, kurā ikviens ir laipni gaidīts; kurā gan skolotājs, gan izglītojamais tiek pieņemts ar savu individualitāti; kurā personiskā vienreizība tiek respektēta izglītības procesa organizācijā un telpu

iekārtojumā; kurā katram tiek atvēlēts laiks izaugsmei; kurā katrs var pārvarēt mācīšanās izaicinājumus un patstāvīgi meklēt skaidrojumu dzīves norisēm; kurā tiek pieļauta maldīšanās un kļūdas (Iekļaujoša izglītība plašākā skatījumā, Skola 2030).

Projekta pieredzē balstīti secinājumi un rekomendācijas par iekļaujošas un diskrimināciju mazinošas vides veidošanu izglītības iestādēs

Projekta “Atbalsts pedagogiem iekļaujošas vides veidošanā izglītības iestādēs” īstenošanas laikā skolotāji apguva pedagogu profesionālās pilnveides programmu par iekļaujošas vides veidošanu izglītības iestādēs. Dalībnieki saņēma saturisku un metodisku atbalstu jautājumos par sabiedrības daudzveidību, stereotipiem, diskrimināciju, mobinga prevenciju, taisnīgumu, cilvēktiesībām u. c. Projektā tika apkopoti dalībnieku secinājumi par iekļaujošas vides veidošanu izglītības iestādēs.

Mācību priekšmetu skolotāju loma

- Mācīt par cilvēktiesībām, stereotipiem un diskrimināciju. Mācīt atpazīt vardarbību sabiedrībā un vienaudžu vidē, vērsties pret pāridarījumiem un skaidrot, kur meklēt palīdzību vardarbības gadījumos. Mācību stundās izmantot aktuālus gadījumus, cilvēku pieredzes stāstus, lai tādējādi mācītu skolēniem analizēt pārkāpumu situācijas un vērtēt to iespējamus risinājumus.
- Veidot pozitīvu mācīšanās vidi, iedrošināt skolēnus izteikties un paust viedokli, kas var atšķirties no citu skolēnu viedokļa. Attīstīt prasmi respektēt citus skolēnus, sadzirdēt viņu viedokli un mācīt prasmi rast kompromisu.
- Vērsties pret stereotipiem un izturēties taisnīgi pret skolēniem. Respektēt skolēnu individualitāti un dažādību.
- Atbalstīt katra skolēna mācīšanos. Identificēt un izvērtēt skolēnu mācīšanās vajadzības un veidu, kā skolēni uztver informāciju. Censties dažādēt mācību procesu, lai tas pēc iespējas vairāk būtu piemērots skolēniem ar dažādiem mācīšanās veidiem.
- Izmantot vizuālus palīg līdzekļus skolēnu atbalstam, veidot atgādnes prasmju apguvei, kurās “solī pa solim” skaidrot, kā veicams uzdevums. Veidot atgādnes ne tikai par specifiskām mācību priekšmetā apgūstamām prasmēm, bet arī par sociālajām prasmēm, piemēram, par prasmi klausīties, pieņemt lēmumu, darboties grupā u. c.
- Mācību stundās īstenot pieeju, kas paredz gan individuālu darbu un laiku domāšanai, gan arī uzdevumus, kas prasa sadarboties, uzklaut citam citu, plānot kopīgus projektus un prezentēt gala rezultātu.
- Izmantot kooperatīvās mācīšanās stratēģijas, lai mācītu darboties daudzveidīgās grupās un katram sniegt ieguldījumu grupas darbā.
- Atbalstīt radošu mācīšanās vidi. Apliecināt augstas cerības un pozitīvas gaidas skolēnu darbībai. Iedvesmot skolēnus sasniegt vairāk, mācīt izvīrēt mērķus un plānot rīcību to sasniegšanai.
- Skolotājam būt iejūtīgam un atbalstošam, spēt saliedēt skolēnus. Skolotājam jāprot pieņemt domu, ka atšķirīgs nenozīmē sliktāks. Tas jānāca arī skolēniem.

- Skolotājam vērtēt savu valodu, leksiku, kāda tiek lietota. Arī emocionāli sarežģītās situācijās lietot cieņpilnu valodu. Atcerēties, ka vārda spēkam skolotāja rīcībā bieži vien ir izšķirīga nozīme.
- Regulāri paaugstināt savu profesionālo kompetenci ne tikai savā mācību priekšmetā, bet arī speciālajā pedagogijā, lai varētu izprast, kādēļ skolēnu darbības modeļi ir nepieņemami un kā reaģēt nepieņemamas rīcības situācijās.
- Ticēt, ka visi skolēni spēj gūt panākumus. Ticēt, ka skolotāji var pozitīvi ietekmēt skolēnu dzīvi un ka ikviena skolotāja pienākumus ir veidot atbalstošu un iekļaujošu izglītības vidi.

Klases audzinātāju loma

- Uzsākot mācības jaunā klases kolektīvā, īstenot savstarpējās iepazīšanās aktivitātes, sarunāties ar skolēniem par viņu interesēm, hobijiem, brīvā laika pavadīšanas iespējām. Dot iespēju izteikties un demonstrēt savus talantus visiem skolēniem.
- Pievērst uzmanību tam, kā jaunpieņacējs skolēns jūtas skolā un klasē, vai iegūst draugus un domubiedrus. Ja nepieciešams, atbalstīt. Atbalsta sniegšanā censties iesaistīt citus skolēnus, piemēram, lūgt kādam skolēnam kļūt par mentoru.
- Mācīt skolēniem, kas ir draudzība, kā iegūt draugus un kā noturēt draudzību. Izmantot cilvēku dzīvesstāstus un piemērus no kino, literāriem darbiem u. c.
- Klases audzinātāja stundās pievērst uzmanību vērtību jautājumiem, izmantot skolēnu vecumposmam un interesēm aktuālus gadījumus, analizēt cilvēku rīcības cēloņus un sekas.
- Izmantot mākslas un kultūras iespējas vērtībizglītības īstenošanā. Teātra, kino vai citas kultūras norises kopīgs apmeklējums var noderēt kā ierosme tālākajām sarunām klasē un problēmu risināšanai.
- Aizsargāt skolēnu privātumu, sarunājoties par sensitīviem jautājumiem, un ievērot konfidencialitāti, ļaut skolēniem neizteikt viedokli par viņiem emocionāli sarežģītiem un grūtiem jautājumiem.
- Izveidot klases uzvedības noteikumus, kas māca praktizēt cieņas kultūru, piemēram, runāt pēc kārtas, nepārtraukt citus, klausīties, novērtēt un atbalstīt u. c.
- Novērtēt skolēnu ieguldījumu pozitīvu savstarpēju attiecību veidošanā, paust atzinību par konkrētu rīcību un skaidrot šādas rīcības nozīmi vērtību stiprināšanā.
- Izvērtēt un identificēt situācijas, kurās kādam skolēnam nepieciešams emocionāls atbalsts vai papildu akadēmiskais atbalsts mācībās. Informēt par to citus kolēģus, organizēt atbalsta pasākumus, ja tādi nepieciešami. Sadarboties ar skolēnu vecākiem, lai vērtētu situāciju un pieņemtu lēmumus, kas vislabāk atbilst konkrētu skolēnu vajadzībām.
- Nodarbības par iekļaujošu izglītību organizēt arī skolēnu vecākiem. Rast kopīgu valodu ar skolēna ģimeni, noskaidrot, kādas ir skolēnu intereses, kāds atbalsts viņiem

nepieciešams. Dot padomus vecākiem, lai arī mājās bērns var saņemt nepieciešamo atbalstu.

Skolas administrācijas loma

- Meklēt risinājumus, lai darbam skolā piesaistītu papildu personālu – sociālos pedagogus, asistentus, skolotāju palīgus, psihologus, logopēdus.
- Organizēt sadarbību starp izglītības personālu visos izglītības līmeņos, lai, skolēnam pārejot uz nākamo izglītības posmu, pedagogiem nebūtu jāšāk viss no jauna. Nodrošināt nepieciešamās informācijas apkopošanu un tās izmantošanu pedagoģiskajā darbā.
- Skolas audzināšanas darbā kā vienu no virzieniem iekļaut cilvēktiesību komponenti un izstrādāt plānu cilvēktiesību aktivitāšu īstenošanai.
- Normalizēt to, ka skolotājam ir tiesības un pat pienākums lūgt palīdzību sarežģītās situācijās. Nodrošināt nepieciešamo ekspertu pieaicināšanu, kas konsultē, sniedz metodisku un informatīvu atbalstu problēmsituāciju risināšanā.
- Skolas administrācijas atbildība ir informēt skolotājus par skolēniem nepieciešamo atbalstu, sniegt ziņas par konstatētajām skolēnu vajadzībām, veikt situācijas izpēti klasēs, kurās ir skolēni ar iekļaušanās grūtībām.
- Koordinēt skolotāju sadarbību. To nevar atstāt tikai kā skolotāju pašu iniciatīvu, sadarbībai jābūt plānveidīgai un sistemātiskai.
- Jaunajiem skolotājiem, kuri uzsāk darbu skolā, sniedzams pedagoģisks atbalsts daudzveidīgas klases vadībā, skolēnu vajadzību izzināšanā un problēmsituāciju risināšanā.
- Regulāri iesaistīt skolotājus skolas iekļaušanas prakses izvērtēšanā, identificēt skolotāju tālākizglītības vajadzības un organizēt skolas pedagogiem mācības par iekļaujošo izglītību.
- Izvērtējot skolotāju profesionālo darbību, kā vienu no kritērijiem noteikt skolotāju emocionālo inteliģenci un vērtēt, kā skolotāji savās stundās, sarunās ar skolēniem un viņu vecākiem īsteno cieņpilnu attieksmi. Skolotāju emocionālās inteliģences vērtēšanā izmantot pierādījumus, kas iegūti stundu vērošanā, skolēnu un vecāku atsauksmēs par skolotāja darbību.
- Īstenot visas skolas pieeju cilvēktiesību izglītībā, organizējot aktivitātes cilvēktiesību tematikā saistībā ar ANO noteiktajām starptautiskajām dienām, piemēram, 21. marts – Starptautiskā rasu diskriminācijas novēršanas diena, 21. maijs – Starptautiskā kultūru daudzveidības diena, 16. novembris – Starptautiskā iecietības diena, 10. decembris – Starptautiskā cilvēktiesību diena u. c.
- Laikā, kad sabiedrībā pieaug sociālo mediju nozīme un būtiska informācija par skolā notiekošo tiek uzziņāta no sociālajiem medijiem, skolām jānodrošina, ka saprotamā un profesionālā veidā tiek skaidrots skolas darbs daudz kultūru klasēs.

Citu iesaistīto loma

- Skolotāju profesionālās pilnveides programmās plašāk iekļaujami jautājumi par iekļaujošu vidi skolās. Ir nepieciešamas pedagogu profesionālās pilnveides programmas, kurās ir iespēja dzirdēt jomas ekspertus, skolotājiem dalīties savā pieredzē un vērtēt, kā mazināt izaicinājumus.
- Pašvaldībai, uzņēmējiem, citām iesaistītajām pusēm jādomā arī par iekļaušanu veicinošu fizisko vidi skolās. Gan par universālo dizainu un vides pieejamību bērniem ar kustību traucējumiem, gan par elementāriem, skolēnam draudzīgiem interjera risinājumiem, kas atbalsta skolēnus ar dažādām mācīšanās vajadzībām.
- Citviet pasaulē, īpaši mums tuvajā Skandināvijā, iekļaujošas vides veidošanā ir uzkrāta milzu pieredze, tāpēc būtu labi, ja skolotāji Latvijā varētu ar to iepazīties gan skolēnu un pedagogu apmaiņas projektos, gan uzaicinot ārvalstu ekspertus piedalīties profesionālās pilnveides pasākumos.
- Būtu vērtīgi identificēt skolas, kas var kļūt par iekļaujošas izglītības ekselences centriem, kuros regulāri notiek citu pedagogu apmācība un dalīšanās pieredzē.
- Topošajiem skolotājiem augstskolās ir jāapgūst speciālā pedagoģija; skolotāju izglītībā daudz lielāka uzmanība pievēršama starpkultūru izglītības jautājumiem.
- Par izglītības saturu atbildīgajām institūcijām jānodrošina pedagogu vajadzība pēc mācību un metodiskajiem materiāliem par kultūras, tradīciju un domāšanas atšķirībām.
- Skolām drosmīgāk jāveido partnerība ar vietējās sabiedrības ekspertiem, NVO speciālistiem un skolēnu vecākiem kā resursu iekļaujošas vides veidošanā.